

JOSEP M. MARQUÈS

RECENSIO

JOSEP M. MARQUÈS

Montserrat Jiménez Sureda, *L'Església catalana sota la monarquia dels Borbons. La catedral de Girona en el segle XVIII*, Barcelona, 1999.

El títol i el subtítol del present llibre indiquen camps històrics d'amplitud distinta. En altres circumstàncies el lector sospita que és més vàlid el subtítol que no pas el títol. Avui i ací ja ha esdevingut costum pernicios de posar títols d'amplitud artificial catalana a recerques de caire local. El llibre de Jiménez sobre la catedral de Girona es presenta amb un respectable gruix i una edició cuidada, com és habitual a les publicacions de l'Abadia de Montserrat. L'autora ha situat la seva labor en el marc dels treballs antics i moderns sobre temes catedralicis a "La catedral de Girona en el segle XVIII. Reflexions sobre un procés de recerca", dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 40 (1999), p. 187-203. Algunes de les opcions de mètode i de tema que pren no són evidents, i ací les sotmetrem a discussió.

L'interès d'elaborar una "descripció de l'organigrama intern" (p. 14) de la catedral no necessita justificació. Es tractava de l'agrupació de persones (poc inferior a 200) i del nucli de béns i rendes (que el llibre no intenta mesurar) més important de Girona. L'estudi que ens ocupa se centra en una corporació, el capítol catedralici, responsable de la vida de la seu de Girona. El capítol no era la simple suma dels canonges, de la mateixa manera que un ajuntament no és una simple suma de regidors; és també la seva vertebració interna i l'exercici de presa de decisions dins d'un àmbit de responsabilitat. En altres paraules, una institució. La vertebració institucional del grup dels canonges era, evidentment, una estructuració jurídica, i els estudiosos d'història del dret potser en trobaran insuficient l'exposició.

Continuant amb l'exemple de l'ajuntament, capítol catedralici i corporació municipal coincideixen en el fet de deixar constància de les seves deliberacions en successives actes, recollides en volums. Una informació sobre la tipologia documental de les actes capitulars catedralícies i sobre els secretaris

que les redactaren, hauria estat prou oportuna. No s'havia fet fins avui, que sapiguem, una lectura sistemàtica de les resolucions capitulars, i la del llibre analitzat representa un bon progrés en el seu coneixement. L'altra font important de l'estudi és absolutament nova, i arxivísticament es troba sense classificar. La correspondència rebuda a la catedral d'agents del capítol a Madrid s'expressa de manera franca i en ocasions descordada del tot. És bo que hagi estat explotada a fons i, esperem que aviat sigui inventariada en forma satisfactòria pels responsables del dipòsit documental on es troba; altres recerca-dors en podran treure profit.

Planteig del tema

El capítol catedralici centra la investigació, igual com centrà la vida del primer temple diocesà. Els objectius de recerca semblen ser bàsicament dos. Primer, l'anàlisi institucional. Com actuava la institució capitular dins de la catedral, i més concretament, en la seva relació amb altres persones i institucions presents al temple: el bisbe, les dignitats, els beneficiats. Les regles de joc havien estat establertes, detallades i retocades cent voltes. Si s'hagués sistematitzat el conjunt de competències certes i pacífiques del capítol seria possible de valorar fins a quin punt les que eren discutides podien afectar el cor de la constitució capitular o bé l'afectaven només epidèrmicament.

Dins del mateix àmbit de preguntes pot establir-se un conjunt subordinat de notable interès; quines persones entraven a formar part del grup, i amb quins títols. Un altre camp subordinat de recerca podria ser quina era l'actuació ordinària de la catedral com a conjunt. O, per formular-ho més explícitament: a) quins ritmes de culte s'hi produïen i amb quins recursos (música, llums, accions)? i b) quina intervenció hi tenien canonges, beneficiats i altres partícips, sense exceptuar-ne el poble que hi concorria? El llibre dedica la primera i la tercera part a algunes d'aquestes matèries.

El segon gran tema de recerca que es presenta són les relacions del capítol amb el poder reial, amb la cort borbònica. La monarquia del segle XVIII considerà les catedrals com a reserves econòmiques a explotar per mitjà d'impostos, tradicionals o nous. Les considerà també com a òrgans autònoms de poder i d'influència, que procurà subordinar als seus interessos generals, per diverses vies, com són la introducció de persones de la seva confiança a la corporació rectora i la modificació dels seus estatuts, retallant-li l'autonomia originària. El llibre hi dedica la segona i la quarta part.

Les digressions

La sistematització del conjunt investigat no tan sols ha separat en quatre parts els dos conjunts de recerca, cosa legítima des d'una periodització fonamentada, sinó que ha introduït en el desplegament de l'explicació alguns temes colaterals de relació incerta amb la matèria objecte d'estudi.

Què aclareix sobre les relacions del capítol amb el seu prelat en el segle XVIII, l'exposició de les eleccions episcopals en època medieval i la presentació de designacions episcopals en segles anteriors (p. 31-40)? Què hi té a veure la castellanització de l'episcopat de Catalunya durant el segle XVIII (p. 43-47), quan en els afers centrals del llibre la perspectiva catalana és abandonada per adoptar una perspectiva estrictament local i gironina? Enumerar les parròquies de cada ardiaconat (p. 64) és d'utilitat dubtosa, i més quan es prescindeix per motius no especificats de les que constituïen l'ardiaconat de Besalú; efectivament, els ardiaques no tenien ja cap relació amb les feligresies. No hem sabut veure l'interès de la maça de sant Benet (p. 84). La llarga digressió sobre canonges presbiterals i diaconals (p. 87-100) es justifica molt dèbilment en l'època de la Il·lustració; no tenia conseqüències pràctiques. Les nombroses pàgines dedicades a la fundació de beneficis (p. 100-123) podien cedir útilment el lloc a la qüestió de fons: qui els nomenava a l'època estudiada, a la qual es dedica menys espai. Menys (és a dir, gens) se'n dedica a saber qui eren els beneficiats en el període cronològic indicat, quan aquesta podria ser una dada útil.

Les digressions de la tercera part són també abundants. Els mites d'Otger Cataló (p. 263-264) i de Carlemany (p. 265-270), eren inoperants durant la Il·lustració. L'agermanament dels canonges gironins amb els de Lo Puèg (en francès, Le Puy), donà origen durant el període estudiat a una sola relació de cortesia (p. 271-273). Ni un bisbe ni un canonge dels anys 1700-1800 portà el cognom de Montcada, Anglesola o Cartellà; per què dedicar pàgines a aquestes famílies (p. 275-281)? No hem sabut veure què aporten al coneixement del capítol gironí les pàgines (443-458) sobre un pla de reducció de prebendes a tota la península, del qual no es dona l'any d'elaboració ni l'autor. Es podrien aportar altres exemples de capítols o de parts de capítol que no semblen contribuir a respondre les preguntes plantejades a l'inici de l'obra. Tothom és lliure de fixar l'àmbit de la seva recerca, però és permès d'esperar que els temes parcials hi seran inclosos o exclosos d'acord amb la seva pertinència respecte del conjunt.

L'estudi de les negociacions

El signant d'aquesta recensió recorre a la seva experiència personal. Havent estudiat per a la tesi doctoral, en correspondències diplomàtiques extensíssimes i en multitud d'informes jurídics, una etapa de les relacions de la Santa Seu amb la cort de Carles II (*La Santa Sede y la España de Carlos II. La negociación del nuncio Millini, 1675-1685*, Roma 1983), sap bé que en l'estudi de negociacions és fàcil de perdre's en l'abundant verborrea dels mediadors, advocats, legistes i autoritats que hi intervenen. L'important són les decisions; la imposició del tribut del cadastre, per exemple (p. 208-218) o bé els intents de disminuir el nombre d'eclesiàstics (p. 485-527). En el primer cas, l'intent reeixí, i no en el segon. La comprensió històrica demana d'analitzar a continuació els factors reals que influïren en els èxits o fracassos que finalitzaren una o altra negociació. I en tercer lloc, resten les argumentacions dels advocats, les gestions dels agents i la selva de paraules destinades a omplir les cartes que van i venen.

Condemnat el capítol catedralici de Girona, durant el s. XVIII, a fer d'enclusa on picaven reiteradament malls borbònics, la seva capacitat de resistència era limitada. En ocasions, jugà com un més entre els capítols de Catalunya; en d'altres, no era sinó un més entre els d'Espanya entera. Pel que fa a les relacions de Felip V i la Santa Seu durant la guerra de Successió (p. 190ss), em sigui permès de citar el meu "Las instrucciones de la Nunciatura de Barcelona (1710-1713)", dins *Anthologica Annua* 24 (1977-1978), p. 681-802. L'exiliat ardiaca Vadella va acusar de corrupció els canonges de Girona (p. 190-202), i aquests van negar les acusacions; és possible avui de donar la raó a una de les parts?

En l'extensió de l'impost del cadastre als béns eclesiàstics, que fou imposat "per dret de conquesta", hi intervingué també la nunciatura de Madrid; no és mera curiositat preguntar-se quin paper hi jugà. La tesi que discutim té pàgines interessants sobre la traducció cerimonial del sentiment d'ofensa experimentat quan la universitat de Cervera acudí a la catedral a prendre possessió de la canongia assignada pel rei (p. 253), com ho són aquelles on es presenten els intents dels capítols catalans de fer un front comú en el mateix afer (p. 248-251). Que fossin enginyosos per manifestar la seva protesta o per redactar al·legacions, ningú en dubta. Però, a vegades, sembla que la lectura de la paperassa pot dur el lector a confondre el discurs (paraules) amb l'acció (decisiones). A l'entorn de l'afer de la reducció de l'interès dels censals del 5 al

3% (p. 357-369) és molt més important considerar quines conseqüències comportà per a la catedral (que l'estudi no exposa) que no pas quins arguments presentà el capítol a la cort reial, a menys que es demostrés que la contesa es va resoldre sopesant objectiva i imparcialment les raons de la monarquia i les dels canonges.

La política eclesiàstica de la cort borbònica té unes pautes bàsiques, els concordats de 1737 i 1753, que haurien pogut ritmar útilment la periodització de les negociacions particulars exposades a la segona i la quarta part. Relegats respectivament a les pàgines 436-441, el primer, i 452-455, el segon, aquestes fites definidores del marc de joc queden relegades a la categoria de simples episodis accessoris. Així hom ha recollit (p. 453) que en el pacte amb el rei, el papa es reservava la provisió de l'ardiaconat d'Empordà; el text ha suposat pàgines abans (p. 293) que "a pesar de ser la seu un organisme hermètic", el papa va poder nomenar ardiaca d'Empordà Mons. Pignatelli. No feia altra cosa que exercir la seva facultat concordatària.

Les correspondències editades o resumides al llibre són en canvi una font important per a la història de les mentalitats. Concretament, hem apreciat el resum de la investigació duta a terme a Girona a propòsit dels jesuïtes el 1766 (p. 395-402); mostra l'existència a la minoria il·lustrada de la ciutat d'un front antijesuític del qual fins ara no s'havia donat informació. Els fills de sant Ignasi tenien ací partidaris, però també adversaris, i no pas només entre els religiosos. Hi havia canonges contraris als jesuïtes, encara que el capítol com a institució s'abstingué de prendre partit.

Jurisdicció i dret

La història de l'Església és una especialitat, com ho és la història de l'art o la de l'economia. Se serveix d'unes nocions bàsiques, de vegades de caràcter jurídic i institucional, i en d'altres, d'ordre litúrgic o d'espiritualitat. Un dels coneixements necessaris per estudiar-la és el del llatí, maltractat en lletres majúscules a la p. 391 (i no pas per error de mecanografia, ja que un dels dos errors es reitera al peu de la mateixa pàgina), i en altres indrets.

Dur a terme actes jurídics per mitjà de procurador ha estat molt freqüent mentre els desplaçaments han estat problemàtics. Que els bisbes, a Girona i arreu, prenguessin possessió per procurador, era ben normal, i no s'escau de narrar-ho ni amb expressions d'ingènua sorpresa, ni amb llenguatge impropï. No és correcte de dir que el procurador era un "bisbe circumstan-

cial” o “bisbe nominal”, perquè el representava només per a un acte determinat, ni que uns certs ritus “atorgaven al procurador episcopal la propietat de tot allò que competia al seu càrrec” (p. 29), perquè propietat i possessió són conceptes diferents. Les definicions de vicariat i oficialat (p. 30, notes 9-10) són invertides; vicariat era el conjunt de les oficines que actuaven amb potestat vicària del bisbe, i oficialat, el tribunal. Hom defineix (p. 28, nota 8) l’executòria règia, que no és sinó un cas més de l’*exequatur*, sobre el qual es teoritza al marge de la recerca del llibre, a les p. 514-515.

La polèmica sobre la jurisdicció de l’ardiac major en seu vacant (p. 66-82) es presenta més sobre la base de les al·legacions jurídiques d’una de les parts que no pas atenent als fets. Les qüestions sobre adjunts en processos criminals contra canonges (p. 66-67) ja preocupaven ben poc, al s. XVIII. “La propera primera dignitat (enteneu, el futur ardiaca major) podria entendre en els delictes atroços comesos pels clergues” (p. 81) és una apreciació inexacta, per tal com els delictes atroços eren competència del tribunal del Breu (vegeu el nostre “Tribunals peculiars eclesiàstic-civils de Catalunya: les Contencions i el Breu”, dins *Primer Congrés d’Història moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, II, p. 381-392).

A l’entorn de l’estatut que exigia la noblesa dels membres del capítol s’acumulen algunes incongruències. Que s’estatuís “l’any 1142, amb aprovació del dissolt Benet IX” (p. 86) obliga a preguntar-se; 1) on és conservat o editat, aquest estatut? i 2), com el podia aprovar un papa que governà un segle abans, de 1033 a 1044? Una segona aprovació l’hauria donat un papa que es diria Innocenci VIII el 1205 (p. 87). En realitat, el papa Innocenci III, en el text citat a p. 87 nota 10, no es refereix a cap estatut capitular, sinó a les condicions que havien de reunir les butlles papals de provisió de canongies. Cert que és en llatí, però si és citat hauria de ser perquè té relació amb l’afer. I l’alarma del lector, preocupat per dos invents sobre història pontifícia, arriba al màxim quan troba al·lusió a una butlla “del cismàtic Climent” (text, p. 82) que dataria del 1352 i hauria estat signada per un “Climent VII (1342-1394)” (nota 10), on es fusionen els papes Climent VI (1342-1352) i Climent VII, iniciador de l’obediència avinyonesa des de 1378. Si les dades que són de domini públic, com les dels pontífexs romans, són tractades amb tal llibertat, si del flamenc Corneli Jansen se’n pot fer un teòleg neerlandès (p. 537), resten sota major sospita les dades inèdites que maneja el llibre.

La qüestió de la noblesa (*de genere militari*) dels seus membres se la posà el capítol de Girona al segle XIV, i la féu sancionar pel concili de Basilea,

cent anys més tard. El mateix concepte de noblesa era aleshores imprecís, perquè es podia considerar que els donzells no en formaven part. El capítol, doncs, l'establí hàbilment per limitar les admissions de nous membres. D'una banda, l'exigia, d'altra el dispensava, si li convenia. De 1508 a 1533, per exemple, 20 persones ingressaren al capítol prèvia dispensa de l'estatut; així hi pogueren entrar els Bret de Borgonyà, Traver d'Usall o Çaconomina de Girona.

Qualsevol judici històric sobre els components del capítol de Girona al segle XVIII, sigui per destacar-ne les connexions familiars (p. 303-305, que hauríem desitjat més precises), sigui per valorar els efectes de la prohibició de les coadjutories (p. 331-349), sigui per assenyalar el creixement de la influència de la cort reial en la designació de titulars, necessita una base imprescindible: la llista nominal de tots i cada un dels que ingressaren a la corporació, a partir de la qual es poden obtenir percentatges de nepotisme, de castellanització dels membres o d'altra mena. Aquesta llista no ha estat elaborada. Un capítol que incloïa, a finals de segle, noms com l'aragonès Rabal, Carrillo de Albornoz, Domingo Rojas o el lleonès Manuel de Valparis podia tenir envers Madrid unes actituds molt diverses de les que animaven els gironins Batlle, Pou, Barril o Ciurana a començaments de la centúria.

Els beneficis i els beneficiats

Les nocions sobre beneficis (p. 101-155) no s'han precisat en mesura suficient. La bibliografia referida a la nota 101 serà considerada escassa pels canonistes actuals, i prescindeix dels autors que eren estudiats per tota la clerecia a l'època que es vol exposar, com P. Rebuffus, N. García, P. Guhard i N. Tomassin, assequibles a través dels manuals de Dret Canònic. L'anàlisi de beneficis perpetus, als quals es refereix el títol del capítol, demana per correlació una referència als beneficis temporals. Els beneficis temporals, al·ludits a la p. 437, són els personats. A la catedral se'n fundaren molts. On diu "aquestes dotacions havien de constar d'un dipòsit proveït pel seu fundador" (p. 102), caldria llegir "aquestes fundacions havien de basar-se en una renda constituïda pel fundador". No tots els beneficis són prebendes, encara que el llibre consideri sinònims els dos termes. Sobre els beneficis anomenats "rectoria d'un altar" (p. 104) i altres temes relacionats, m'he explicat a "Fundaciones de beneficios en el obispado de Gerona, s. XII-XVIII", dins *Anthologica Annua* 36 (1989), p. 493-507, però aquesta informació no ha estat utilitzada.

Per què es fundaren tal abundància de beneficis a la catedral? Una resposta es troba a la p. 105. “Les raons que expliquen aquesta floració no resulten fàcils d’explicar (...) Girona gaudí com tot el país de la plenitud medieval que es prolongà fins al primer terç del s. XIV”. Si això és una raó, la plenitud medieval i la plenitud beneficional podrien satisfer a qualsevol. Fóra correcte d’atendre en primer lloc a les motivacions que donen els mateixos fundadors de beneficis en les escriptures que els institueixen.

Mentre es detallen les dates i noms dels beneficis, els fundadors han estat enumerats sense acotacions cronològiques i classificats amb poc fonament (p. 113-118). La distinció entre homes i dones fundadores s’ha de matissar. Més d’una vegada la decisió de fundar la prengué un marit junt amb la seva esposa, però no es formalitzà sinó quan, premort el marit (com sol succeir), l’esposa volgué prendre disposicions testamentàries; en vida continuà essent mestressa de les rendes. Pel que fa a les fundacions de beneficis per part d’eclesiàstics (el 80%), no es poden comprendre sense atendre a les normes que regien els seus testaments, i que els obligaven a reinvertir en l’Església els cabals que n’havien rebut. Que instituïssin beneficis, aniversaris o corns d’altar depenia de la decisió personal i de la suma d’estalvis fets, però la reinversió del capital acumulat en vida en bé de la corporació era cosa obligada, començant pels bisbes. S’assenyalen dos bisbes de nom Guillem de Cabanelles, que haurien fundat respectivament el benefici de Sant Llorenç i el primer de la Concepció (p. 118). Igualment, i també a la p. 33, “Bernat de Vilacert” és Bernat de Vilert. Cal corregir entre els noms dels fundadors “Raimundo de Albújar” en Ramon d’Albussà (*Albuciano*), i “Jaume de Salice” en Salze. Els “dos mestres que segurament ho eren de música al sacre recinte” que dotaren beneficis eren Ponç Zífic, corregiu “físic”, que era mestre, però en medicina, i Bernat Tomàs, que ho era de primeres lletres i gramàtica. Els “fundadors laics de sexe masculí nobles Ramon de Samasó i Pere de Rideblanca” (p. 115) eren Ramon de Masó, beneficiat de la seu, i Pere de Rideblanca, sagristà de Vilablareix, ni nobles ni laics. El benefici de “la Serrada de Vilobí” (p. 128) és la Serreda, una casa existent en l’actualitat. El nunci papal Sonsadari (p. 240) és Zondadari. El bisbe de Girona que morí el 1824 (p. 287) no era Juan Manuel González, sinó Juan Miguel Pérez González.

Sorprèn que l’estudi passi per alt el fet més important que protagonitzaren els beneficiats de la catedral el s. XVIII, el el “cisma” que va dur un nombre important d’ells a abandonar la catedral i a fundar una nova església, la de Sant Lluc. En l’organigrama de la catedral, els beneficiats s’havien cons-

tituït en corporació en un procés que durà de 1551 (estatuts) a 1554 (dret de tenir caixa pròpia i segell), i administraren un fons molt consistent de deixes. Limitaven, per tant, les competències del capítol. La fundació de Sant Lluc es féu el 1725; la comunitat beneficional comprà el solar i construí el temple, indicí d'unes disponibilitats econòmiques consistents. Cert que no tots abandonaren la catedral per traslladar-se a la nova església, però sí una bona part. Per què? Suposava la seva fuga una derrota o una victòria per al capítol?

La presentació dels futurs titulars de beneficis es feia sovint en ús del dret de patronat. Evidentment, quan el mateix bisbe elegia el titular i li conferia (no “col·lacionava”; els pretèrits i supins llatins s'aprenen també per recordar que el substantiu “col·lació” prové del verb conferir!), no hi havia presentació i menys patronat. En conseqüència, la frase “El patronat complet atorgava a l'epíscop el control sobre la resta de prebendes, a saber” (p. 126), s'ha de redactar: “El bisbe conferia directa i lliurement els següents beneficis”. El dret de patronat era susceptible de transmetre's per via de cessió i d'herència, d'ací que sigui confusional la distinció (p. 130) en patronat familiar, transmissió hereditària, transmissió descendent i el patronat individualitzat, com ho és incloure entre els “que tenien els fonaments remesos als termes diocesans” (p. 132; vol dir, clar i català, famílies residents dins de la diòcesi) els Sallés de Vic. La parròquia que hom escríu “S'Agaró”, on radica el casal dels Noguer (p. 132 i 545) és Segueró, del municipi de Beuda. En canvi, el benefici de Santa Anastàsia no era de patronat laic, sinó a presentació del paborde de l'Almoïna del Pa. Les preguntes verament interessants a l'entorn dels beneficiats de la catedral són: qui eren en l'època objecte d'estudi els patrons de beneficis i qui presentaven per obtenir-los? Cal constatar que no han estat prou assumides.

Organigrama i funcionament

Sota el títol de “dèbits pietosos” s'exposen aquelles que la nomenclatura canònica coneix com a càrregues (*onera*) del benefici (p. 132). La residència no era “presentar-se a l'església per acomplir les tasques que els pertocaven”, sinó participar a l'ofici diví i a la missa conventual. I no era pròpia dels beneficiats, sinó que obligava, abans que a ells, a les dignitats i canonges; hauria estat oportú de referir-la abans, com a funció comuna de tot el clericat catedralici. L'autor és lliure d'expressar-se com vulgui, mentre avisi el lector. Definir les misses i aniversaris, és a dir, els sufragis, com a “preservatius con-

tra l'oblit" li és permès, a condició d'assenyalar que la doctrina creguda pels fundadors de misses del s. XVIII i i anteriors i pels catòlics dels segles XX-XXI els atribueix una finalitat relativament diferent: el valor d'ajut dels vius als difunts que eventualment puguin trobar-se al Purgatori. L'enumeració dels aniversaris que sufragaven els beneficiats (p. 138-140) no dona idea del moviment econòmic que es produïa de fet al seu entorn. Perquè, si bé un beneficiat havia de sufragar aniversaris, cobrava també per aquells en els quals participava; al final podia trobar-se amb un romanent positiu.

Presentar els aniversaris sufragats pels beneficiats sense descriure mínimament els altres aniversaris fundats a la catedral, que els superaven en nombre, és donar una imatge parcial, com ho és enumerar les llànties i ciris que havien de sostenir sense referir les que mantenien els canonges i les fundacions autònomes que s'havien constituït amb finalitat semblant i que eren molt més nombroses. La preocupació per elaborar l'organigrama del personal ha perdut de vista les funcions (el culte global de la catedral). El capítol on aquesta parcialitat es manifesta més palesament és el que es dedica als infants de cor (p. 157). És cert que la catedral utilitzà veus blanques dins de la capella de música, i que els nens que hi cantaven no eren ni canonges ni beneficiats; formaven una categoria apart d'assalariats (tampoc eren els únics, perquè el temple donava feina i sou a adults). Però la divisió de capítols deixa entendre que la música catedralícia era cosa de criatures. De fet, a principis del s. XVIII es reservaren ben bé dotze beneficis a sacerdots especialistes en tocar violí o fagot, i que havien d'acreditar la seva habilitat en el cant i una competència musical en concursos-oposició. Per què s'ha omès de fer-ne esment? La llista d'obtentors d'aquests beneficis seria més valuosa que la dels infants que es dona a les p. 162-163, a efectes de descriure l'activitat musical de la catedral i de presentar la seva capella de música, inoportunament silenciada.

Insistim en l'interès històric de la descripció funcional, que ha de completar i matisar qualsevol organigrama. En l'organigrama de la catedral, el poble fidel, que hi acudia a casar-se o a batejar els seus fills o a oir missa o a demanar el viàtic per als familiars malalts, on queda? Referències escadusse-res es troben en parlar del claver (nom canviat sistemàticament en "clavari", p. 150 i següents). La catedral no vivia tancada sobre si mateixa; desplegava per a una ciutat un culte complex, d'acord amb una organització interna de vegades conflictiva, però sempre precisa.

Un capítol domesticat

Com s'explica l'evolució soferta pel capítol catedralici durant el s. XVIII? La tesi en considera directament uns aspectes: els Borbons van agredir sistemàticament la seva autonomia política i financera (p. 537). I en deixa entreveure uns altres; els canonges que ho eren a finals del s. XVIII sabien que en definitiva ho eren per voluntat, permís o consentiment de la monarquia, que des del 1753 tenia el patronat de totes les prebendes. Repetim que la llista dels sols cognoms de canonges posteriors al concordat mostraria quants havien nascut més enllà de l'Ebre i havien d'agraïr al rei la seva situació. No ha d'estranyar que la corporació, després d'haver rebut bufetades freqüents des del tron, es manifestés partidària, a l'entorn de la Guerra Gran, de l'aliança del tron amb l'altar, i besés la mà que tant l'havia ofès. Capítol ofès però canonges agraciats, heus ací una explicació curta i clara de la domesticació.

Un altre aspecte de la domesticació del capítol, en canvi, és silenciats a l'estudi que analitzem; el que concerneix les seves relacions amb el prelat diocesà. No tenim espai per tractar-lo amplament, però reiterarem ací les conclusions d'un estudi que publiquem en aquesta mateixa revista. L'autonomia de la corporació canonical havia arribat al punt que el bisbe havia de nomenar necessàriament vicari general un canonge (en llenguatge de l'època, un vicari general "de gremi"). L'ús estava talment acreditat que la majoria de bisbes del s. XVII, tot i poder escollir un auxiliar que fos "de gremi" i un altre que no ho fos, s'agemoliren a prendre'n dos, tots dos canonges. Les conseqüències d'aquest privilegi es deixen endevinar: el vicari general va deixar sovint el bisbe a l'estacada, per simple mentalitat corporativa, quan es produïren tibantors entre el prelat i el capítol.

De manera gradual, durant el s. XVIII, els prelats tornaren a tenir vicari general que no era de gremi, i tingueren oportunitat d'introduir dins del capítol (comptant amb pontificats llargs, com els de Taverner i Bastero) persones de confiança i fins parents, els quals, en ser cridats a fer de vicaris generals, van preferir la fidelitat a la mitra a qualsevol altra. Quan els capellans van saber que les informacions que més pesaven a Madrid per accedir a una canongia o per promocionar-se cap a una prebenda millor eren les del seu propi bisbe, van treure les conclusions òbvies. L'obediència i la meritocràcia havien superat (si bé no eliminat) el valor del bressol, és a dir, d'haver nascut amb parents que podien portar una persona cap al capítol catedralici només per ser fill o nebot d'uns familiars concrets. La Il·lustració portà en aquest àmbit un

canvi de valors, gradual però decidit, i l'Església l'assumí, més de grat que no pas per força. El liberalisme introduiria un altre canvi, també decidit i menys gradual. Les corporacions eclesiàstiques no foren les úniques de trobar-lo violent. Però, com diria Kipling, aquesta és una altra història. La que narra Jiménez és penetrant en moltes pàgines però imprecisa en d'altres; ens excusem d'haver-nos estès més sobre les nostres discrepàncies amb l'obra que no pas haver-ne celebrat els encerts, que prou hi abunden, i esperem que els complements que necessita no tardin a arribar.